

ТОЛЕРАНТНА ПРИНЦИПОВІСТЬ

Академікові НАН України Антону Григоровичу Наумовцю — 75!

Антон Григорович Наумовець — видатний учений, визнаний фахівець у галузі фізичної електроніки і фізики поверхні. Його непересічні здобутки широко відомі науковій громадськості в Україні та за її межами, але не меншої поваги заслуговують його особистісні якості, котрі допомагають йому дбати про розвиток вітчизняної науки і досягати поставлених цілей.

А.Г. Наумовець народився 2 січня 1936 року в селі Рудка Брестської області. Закінчив із відзнакою радіофізичний факультет Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка. Уся його наукова діяльність пов'язана з Інститутом фізики НАН України, куди він прийшов молодим дослідником у 1957 р. Тут навчався в аспірантурі, захистив кандидатську і докторську дисертації, а від 1981 р. очолює відділ фізичної електроніки. Протягом 1983–1998 років Антон Григорович — заступник академіка-секретаря Відділення фізики й астрономії НАН України, впродовж 1998–2004 рр. — академік-секретар Відділення фізики й астрономії НАН України, а від 2004 р. — віце-президент НАН України.

Homo doctus in se divitias habet*
Федр

Ім'я А.Г. Наумовця знайоме мені від самого початку моєї самостійної наукової діяльності. Ще студентом Київського державного університету ім. Тараса Шевченка від свого вчителя Олександра Сергійовича Давидова я отримав завдання виконати простий, як мені тепер здається, розрахунок спектра оптичного поглинання в молекулярному кристалі в наближенні сильного зв'язку. Впоравшись із задачею і написавши про це статтю, я направив її до «Українського фізичного журналу». Невдовзі мене запросили до редакції для ознайомлення з виснов-

ком рецензента. Там я застав невисокого, підтягнутого, привітного чоловіка, який, переходячи від столу до столу, щось говорив співробітницям, інколи з посмішкою підбадьорюючи їх, інколи щось підказуючи. Побачивши молодого знервованого відвідувача, Антон Григорович — а це був саме він — офіційно представився і приділив мені стільки часу, скільки було необхідно, щоб роз'яснити суть зауважень рецензента. Я пішов з редакції впевненим, що зможу швидко покращити текст, після чого він знову буде розглянутий на предмет публікації. Отже, А.Г. Наумовець, хоч і дещо випадково, виявився причетним до появи моєї першої друкованої праці.

* Освічена людина завжди носить у собі багатство (лат.).

Академік НАН України А.Г. Наумовець

Уже тоді я відчув, що Антон Григорович володіє досить раритетною в наш час рисою, що полягає в гармонійному поєднанні справжньої *принциповості* в оцінюванні людей та їхніх вчинків з непоказною, проте абсолютно очевидною *доброзичливістю*. Я мав можливість переконатися в цьому неодноразово, хоча багато років ми зустрічалися з А.Г. Наумовцем лише від нагоди до нагоди, бо працювали не лише в різних установах, а й у різних галузях фізики.

Не можу не згадати його блискучі доповіді на семінарах О.С. Давидова, який дуже поважав Антона Григоровича як фізика-експериментатора, цінував його досягнення. Вони стосувались дуже важкої, трудомісткої для прецезійних вимірювань фізики поверхні, де А.Г. Наумовцеві з учнями

належить низка першорядних результатів. Вони не тільки стали окрасою цього актуального наукового напрямку, а й стимулювали власні пошуки деяких усесвітньо відомих теоретиків. Серед них І.Ф. Люксютов і В.Л. Покровський, з якими Антон Григорович написав дуже популярну серед фізиків монографію «Двумерные кристаллы» (1988), а також О.М. Браун, А.Г. Нікітін, О.О. Серіков та інші.

З грудня 1997 року мої зустрічі з А.Г. Наумовцем набули певної регулярності. Тоді його було обрано академіком НАН України і майже одночасно академіком-секретарем Відділення фізики й астрономії НАН України. На заключному засіданні сесії, на якій відбулися ці події, я запропонував проводити у відділенні не тільки щорічні науково-організаційні збори, але й наукові засідання, які б сприяли ґрунтовнішому і ширшому ознайомленню вчених зі здобутками співробітників установ фізичного профілю. Пропозицію підтримали, і з того часу як секретар наукових сесій я отримав можливість щоквартально або й частіше приходити до академіка-секретаря, щоб отримати його згоду на ту чи іншу доповідь, почути поради, як краще підготуватись до виступу. Це було цікаво й корисно, бо Антон Григорович добре знає типові вади доповідей, виголошених в аудиторіях, де не всі слухачі мають таку ж спеціалізацію, як промовець. Окрім того, він завжди відчував відповідальність за все, що відбувалося в його відділенні, і вважав за потрібне детально відстежувати, як рухаються справи ще на стадії підготовки.

Хотілося б сподіватись, що саме прослуховування не завжди досконалих доповідей на наших наукових сесіях дало А.Г. Наумовцеві поштовх до написання блискучої брошури «Віч-на-віч з аудиторією», в якій цінні настанови для підготовки виступів може знайти і досвідчений доповідач, і ще необізнаний у цій справі молодий науко-

вещь. Тут зібрано і майстерно викладено прості норми і правила, які допомагають донести думки до слухачів, навчитись розраховувати час, вибудовувати логічні, змістовні доповіді, не переобтяжуючи їх інформацією. Здавалося, йдеться про відомі речі, прописні істини, давно тобою вивчені та засвоєні, однак після чергової невдачі, коли не вистачило часу, щоб усе розповісти, або не все було зрозумілим для слухачів, знову переконаєшся, наскільки справді важко дотриматися норм і правил, які ретельно зібрані, упорядковані й прекрасно викладені Антоном Григоровичем. Між іншим, сам він послідовно і неухильно застосовує продекларовані в брошурі підходи, його виступи зазвичай конкретні, логічні й змістовні, з чітко вираженою вступною і заключною частинами. У цій книжці (до речі, вона вже видана вдруге) яскраво проявився не тільки літературний і фаховий талант автора, але й самовіддане ставлення до справи, яке я сформулював би так: все, що робиш, треба робити добре, і не для себе, а, у першу чергу, для людей.

Років за вісім нашої досить тісної співпраці я мав не одну нагоду впевнитись, яким унікальним керівником є Антон Григорович. Гадаю, що саме його надзвичайна організованість, про яку вже ходять легенди, була для керівництва НАН України, її президента Бориса Євгеновича Патона вагомим аргументом для призначення на високу, відповідальну посаду віце-президента НАН України, обіймаючи яку вже другий термін, А.Г. Наумовець зустрів 75-річний ювілей. Оцінюючи шалений обсяг посадових справ і доручень, з якими Антон Григорович уміло справляється, на думку приходить відомий вислів: «Якщо хочеш, щоб справу було виконано, довір її зайнятій людині».

Спостерігаючи на перший погляд неквапливу, виважену роботу А.Г. Наумовця, можу засвідчити, що він бездоганно володіє секретами адміністративної майстерності. Свій

авторитет ученого і водночас державного діяча, оскільки йому часто доводиться спілкуватися з урядовцями та народними депутатами, він повною мірою використовує для захисту і розвитку фундаментальних і прикладних досліджень. Насамперед це стосується мікро- і наноелектроніки, ядерної та загальної енергетики, матеріалознавства. Він також приділяє пильну увагу математиці, механіці, інформатиці, космічним дослідженням.

В обговоренні тієї чи іншої проблеми відразу відчувається щирий інтерес Антона Григоровича до справи, до її наукової та державної ваги, без будь-якої кон'юнктурної чи особистої зацікавленості. Маючи незаперечну репутацію надійної, винятково відповідальної людини, він і сам цінує у співробітниках ділові якості, вміння дотримуватися слова, служіння науці, завжди підтримує чесних, порядних науковців. Наполегливий, рішучий у досягненні мети, у спілкуванні А.Г. Наумовець увічливий, тактовний. Він ніколи не забуває, що за кожним листом або зверненням, які надходять до його приймальні, стоїть жива людина, яка потребує допомоги, поради, розуміння. Ні висока посада, ні численні престижні нагороди не змінюють його, він залишається так само щирим і доступним. Таким його знають, цінують і поважають колеги й учні — від сивочолого професора до безвусого аспіранта або студента.

Говорячи про ювіляра, не можна обійти увагою ще один відносно новий аспект його творчої діяльності — Всеукраїнські фестивалі науки, ініціатором і натхненником проведення яких у нашій країні саме він і став. Звичайно, фестиваль науки — це не «ноу-хау» України, і в деяких європейських країнах він щорічно проводиться вже дуже багато десятиліть. Наприклад, у Великій Британії, де першими зрозуміли, як важливо пояснювати суспільству, що відбувається в дослідних лабораторіях і які якісні зміни в житті людей можна очікувати завдяки

науковим знанням, цій традиції вже близько двох століть. Як людина з державницьким мисленням Антон Григорович із глибоким розумінням суті нововведення сприйняв доручену йому Президією НАН України справу з організації таких фестивалів в Україні. І от — у поточному році це величне свято науки проходить в нас уже вп'яте! Активність Антона Григоровича, його креативний підхід до будь-якої справи вивели на орбіту вітчизняних фестивальних заходів сотні науковців, а фестивалі вже «прижилися» в усіх великих і багатьох малих містах України.

Таким чином, без будь-якого перебільшення можна назвати Антона Григоровича «батьком» фестивалів науки і головним популяризатором її досягнень в Україні, причому йдеться не лише про вітчизняну науку, а передовсім, світову, не надаючи при цьому переваги ані фундаментальним дослідженням, ані прикладним — усі вони, на думку Антона Григоровича, необхідні і взаємозалежні.

У форматі фестивалів активізується і міжнародне співробітництво, значення якого Антон Григорович розуміє як ніхто інший; на них приїжджають знані вчені з країн Європи, а їхні лекції відвідують не тільки фахівці, викладачі і студенти, а навіть і школярі, які таким чином мають змогу змалку відчувати, чому так важливо розвивати науку і чому варто нею самовіддано займатися. Отже, роль Антона Григоровича в тому, що Всеукраїнські фестивалі науки проходять з незмінним успіхом, приваблюючи все більше учасників і гостей майже в усіх установах НАН України і більшості університетів, переоцінити неможливо. Додам, що все це вкрай важлива справа саме

тепер, коли наука і науковці потерпають у нашій державі, а псевдонаука часто-густо стає заміною просвітництву і культурі.

Якщо характеризувати Антона Григоровича як особистість, слід підкреслити його виняткову скромність, велику повагу до своїх учителів і колег, серед яких він завжди з теплотою і захопленням згадує Наума Давидовича Моргуліса, Петра Григоровича Борзяка, Миколу Григоровича Находкіна, не забуває відзначити, яку школу він пройшов, хто найбільше вплинув на його формування як людини і фахівця. Тут на чільному місці й Борис Євгенович Патон, чия мудрість і незрівнянна глибина розуміння різноманітних наукових і суспільних процесів продовжує дивувати ювіляра. Водночас, коло зацікавлень А.Г. Наумовця не обмежується суто професійною сферою, він захоплюється літературою, історією, досконало володіє кількома іноземними мовами.

Енциклопедична освіченість, креативність, глибина аналітичної думки, шляхетність помислів і при цьому доступність і простота у спілкуванні — саме ці риси вирізняють Антона Григоровича з-поміж його колег. Мені, на жаль, майже не випало безпосередньо працювати з ним як ученим, тому я в цих нотатках не пишу про його основну справу — фізику поверхні і поверхневих явищ, якій він присвятив життя. Цими рядками я передовсім хочу засвідчити глибоку повагу до Антона Григоровича Наумовця — прекрасного вченого, справжнього громадянина, патріота нової України, який багато чому мене навчив і продовжує вчити...

Вадим ЛОКТЄВ,
академік НАН України,
академік-секретар
Відділення фізики й астрономії НАН України